

Een Bijbelse visie op schaamte

(1) Plaatsvervangende schaamte

Lezing

Drie maanden lang stond de ark van Jahwe in het huis van Obed-Edom de Gittiet en Jahwe bracht zegen over Obed-Edom en heel zijn familie. Maar toen David hoorde dat Jahwe zegen bracht over de familie van Obed-Edom en over heel zijn bezit, omdat de ark van God daar stond, ging hij erheen en bracht de ark van God uit het huis van Obed-Edom vol vreugde naar de Davidstad over. Nadat de dragers van de ark zes stappen gezet hadden, offerde David een gemeste stier. Onderweg danste hij geestdriftig voor Jahwe uit, alleen gekleed in een linnen efod. Zo brachten David en alle Israëlieten onder gejuich en bazuingeschal de ark van Jahwe over. Bij de aankomst van de ark van Jahwe in De Davidstad keek Mikal, de dochter van Saul, door het venster toe. Zij zag koning David dansen en springen voor Jahwe en zij minachtte hem. De ark van Jahwe werd de stad binnengedragen en op haar plaats gebracht, midden in de tent die David voor haar had opgezet. Daarna droeg David brand - en slachtoffers op aan Jahwe. Na het opdragen van de brand - en slachtoffers zegende hij het volk met de naam van Jahwe van de legerscharen. Aan alle aanwezigen, naar alle Israëlieten die daar bijeenwaren, mannen en vrouwen, liet hij een plat brood, een klomp dadels en een rozijnenkoek uitdelen. Daarop ging iedereen naar huis. Toen David naar huis kwam om zijn familie te begroeten, liep Mikal, de dochter van Saul, op hem toe en zei: `De koning van Israël heeft zich vandaag bepaald onderscheiden: als de eerste de beste landloper heeft hij zich onder de ogen van zijn slavinnen uitgekleed!' Maar David antwoordde: `Ik heb gedanst ter ere van Jahwe! Hij heeft mij uitverkoren boven jouw vader en heel zijn huis; Hij heeft mij aangesteld tot vorst over Israël, het volk van Jahwe. Ik ben bereid mij nog dieper voor Hem te vernederen en in mijn eigen achting te dalen. Maar bij de slavinnen, waar je het over had, zal ik in aanzien stijgen.' En Mikal, de dochter van Saul, kreeg geen kinderen; tot haar dood bleef ze kinderloos.

1 Samuel 6,11-23

Overweging:

Schaamte kennen we allemaal. Het is een gevoel dat je plots overvalt of dat je langdurig meedraagt. Het wordt veroorzaakt door twee dingen: je bekijkt jezelf door de ogen van de ander of door de bril van je eigen ideaal. Het heeft altijd te maken met normen waaraan je zagezegd niet voldoet en steekt meestal de kop op als er afwijzing dreigt. Die dreiging kan reëel zijn maar vaak beelden we ons die afwijzing in. Schaamte speelt zich immers vooral af in onze innerlijke wereld.

De ene schaamte is ook de andere niet. Soms zien we niet in waarom iemand zich geneert. Het schaamtegevoel kan ook een effect krijgen op je denken waardoor je het vaak nog groter maakt. Schaamte is des mensen omdat we sociale wezens zijn en aanvaard willen worden. Tot zover de 21e eeuwse expert die kort probeert te formuleren wat elk mens in zijn leven ervaart.

In de cyclus die vandaag begint toetsen we die moderne blik aan een bijbelse kijk op schaamte en starten we met het verhaal van David en zijn vrouw Michal. De lezing van vandaag begint op een crisismoment, na een eerste mislukte poging van David om de ark van het verbond naar Jeruzalem te brengen. Er was een groots opgezette stoet, de ark werd op een kar gezet, David stapte in een

koningsgewaad voor de ark uit... het leek wel een militair défilé. En toen liep het mis: de kar wankelde en in een poging de ark te redden moet een zekere Uzza het met zijn leven bekopen.

David beseft dat hij de verkeerde weg heeft gekozen. Hij was vertrokken met de vraag: 'Hoe breng ik God onder in het centrum van mijn macht'. Terwijl de uitdaging luidt: hoe zal de ark, het verbond met God, tot mijn volk komen? Tot David weet hoe hij het op een andere manier moet aanpakken, wordt de ark ondergebracht in Obed-Edom uit Gath. Het lijkt wel een Bijbelse grap, want Edom staat voor heidendom en Gath was de plaats waar Goliath woonde. De ark zal wellicht minder kwaad doen bij zo iemand, moet hij gedacht hebben... maar het omgekeerde gebeurt. Het huis van Obed-Edom wordt gezegend.

David begrijpt dat de vloek geweken is en begint aan een nieuwe poging. De ark wordt nu gedragen in een stoet van biddende mensen, want wie God wil dienen, moet er zelf de schouders onder zetten. David is niet meer uitgedost als een koning, maar als een nederige priester. Hij danst, slechts gekleed in een lendendoek. Alle uiterlijke tekenen van zijn waardigheid zijn verdwenen, hij is vrijwel naakt. En wie naakt is spreekt met heel zijn wezen over de diepste waarheid, schrijft Anne Lécu. Schaamte hoeft er dan ook niet te zijn.

Maar net op dat punt wordt de euforie in de tekst een eerste keer doorbroken: Michal kijkt vanuit haar venster op het schouwspel neer en begint David te minachten.

Is het toeval dat Michal hier 'de dochter van Saul' wordt genoemd? Ze is toch Davids vrouw? Met deze formulering verwijst de verteller naar de afstand die de schaamte tussen hen gecreëerd heeft. Waar ze hem vroeger lief had en hielp ontsnappen toen hij gevaar liep, ziet ze geen koning meer maar een man die zich in vervoering blootgeeft aan zijn volk.

Een koning gedraagt zich toch niet als iemand die zich tussen de mensen begeeft, maar staat erboven. Hij loopt toch niet in een lendendoek maar draagt prachtige gewaden. Een vorst danst toch niet voor anderen of voor God maar laat anderen naar zijn pijpen dansen. We weten niet of het venster van waaruit ze keek breed of smal was, maar haar blik is duidelijk verengd tot een koningschap van het uiterlijk vertoon.

Het mechanisme van de plaatsvervangende schaamte die Michal voelt roept nog meer prangende vragen op. Ze is dan wel beschaamd voor zijn gedrag, maar ze vreest wellicht ook de impact op haar eigen waardigheid. Als je man zichzelf vernedert voor de ogen van slavinnen, hoe kun je dan zelf nog als koningin functioneren? En ligt daaronder niet de vrees dat hij meer lijkt te houden van de ark en waar die voor staat dan van haar?

Bijna terloops neemt de verteller de draad weer op. David is zich van geen kwaad bewust. De ark wordt binnengebracht in de tent die hij voorzien had, er worden offers gebracht en hij zegent het volk: iedereen kreeg een brood, dadels en een rozijnenkoek. Zegenen is dus uitdelen. Daarna gaat iedereen naar huis, ook David. Vermoedelijk is hij in een goede bui, want de ark is eindelijk in Jeruzalem. Maar Michal - ze wordt weer 'de dochter van Saul' genoemd - overlaadt hem met verwijten. 'Welke koning onthult zich als een landloper voor de ogen van zijn slavinnen?'

Dat David zich heeft onthuld, betekent in het Hebreeuws ook dat hij zich heeft geopenbaard. De verteller laat Michal dus ook zeggen voor welk koningschap David heeft gekozen. Niet de koning van het uiterlijk vertoon maar een leidsman in een lendendoek, iemand die niet zijn eigen eer zoekt en juist daarom door zijn volk op handen wordt gedragen. David snapt niet waarom hij zich zou moeten schamen.

Hij weet zich gezegend en spreekt de prachtige zin uit die duidelijk maakt hoe hij zijn koningschap wil invullen: 'ik ben bereid mij nog dieper voor Hem te vernederen en in mijn achting te dalen'. Zichzelf klein maken voor God, dat is de weg die hij wil bewandelen, niet zijn eigen achting of die van de mensen zoeken. Valse schaamte is niet aan hem besteed, hij handelt vanuit de onschuld van wie doet wat moet gedaan worden.

Michal daarentegen begrijpt die messiaanse woorden helemaal niet. Ze kan nog slechts uit de hoogte op David neerkijken. Ze heeft geen oog voor de eer van God, de eer van David is in haar ogen geschonden en daarmee ook haar eigen eer. Gekrenkt sluit ze zich voor David af. En dan eindigt het verhaal, niet als een observatie van even een moeilijk moment in de relatie, maar met een oudtestamentische en meedogenloze vloek: 'En Michal, de dochter van Saul, kreeg geen kinderen; tot haar dood bleef ze kinderloos'.

Het lijkt wel een waarschuwing: beschaam niet wie de weg van God wil bewandelen. Verlies je niet in het ideaal van je eigen koningschap, want wie zichzelf niet kan verliezen kan niet vruchtbaar zijn.

Ik wil eindigen met een persoonlijke ervaring die me tijdens het worstelen met deze overweging opnieuw te binnen schoot. Enkele jaren geleden werden we uitgenodigd voor de housewarming van een vrouw, die worstelde met psychische problemen. Op een bepaald moment vroeg ze iedereen te gaan zitten en begon ze voor ons te dansen, de ziel uit haar lijf. Ik weet nog goed hoe opgelaten ik mij voelde, hoe ik plaatsvervangende schaamte voelde voor haar gedrag, voor de andere gasten en de kinderen die er bij waren. Ik was net als Michal die de boodschap niet begreep.

Deze week werd mijn schaamte in het juiste perspectief gezet in de reeks 'Als je eens wist', over kindermishandeling. Peter Adriaenssens vertelt hoe slachtoffers niet altijd woorden vinden voor wat hen is aangedaan. Praten is niet voor iedereen behulpzaam. Voor sommigen is schilderen, kappen, tekenen, theater of dans de taal om over hun ervaringen te spreken. Misschien kan dit inzicht ons ook helpen over hoe met schaamte om te gaan: laten we voorbij de woorden of het gedrag kijken en proberen te vatten wat de boodschap is. Schaamte bij onszelf, schaamte om de ander, ontstaat misschien gewoon omdat we de taal die gebruikt wordt niet begrijpen.

Patrick Delanoeye
De Lier, 1 maart 2020

Bronnen

- CMLeef2019, nr. 4
- Anne Lécu: Tu as couvert ma honte
- Niko Ter Linden: Een sjofele koning
- Als je eens wist (VRT-reeks over kindermishandeling) - Peter Adriaenssens - deel 2